

Andrej Studen

STANOVANJSKA KULTURA NEKATERIH LJUBLJANSKIH ULIC 1910

(Nadaljevanje in konec)

GLINŠKA ULICA

Glinška ulica se je leta 1910 nahajala še na mestnem obrobju, blizu takratne cesarsko kraljeve Tobačne tovarne. Leta 1910 je dobila tudi svoje ime. Na njej sta stali dve stanovanjski hiši, ki sta se pred preimenovanjem vodili pod Tržaška cesta 18 in 20. V virih najdemo naslednje podatke o hišnih posestnikih:

Tabela 25: HIŠE IN HIŠNI POSESTNIKI NA GLINŠKI ULICI

Hišna številka	Lastnik	Poklic	A	B	C	Število nadstropij
5	Marija Garbajs	hišna posestnica	da	1871—1880	kupila	1
7	Franz Faleschini	zidarski mojster	ne	1871—1880	podedoval	1

A = Ali služi hiša za trajno lastnikovo stanovanje?

B = Kdaj je bila hiša zgrajena ali popolnoma prezidana?

C = Kako je prišla hiša v posest sedanjega lastnika?

Marija Garbajs je hišo kupila in je v njej tudi prebivala, medtem ko jo je Franz Faleschini podedoval in ni prebival v hiši. Oba posestnika sta svojo hišo zavarovala proti požaru. Strehi je pokrivala strešna opeka. Nobena hiša ni imela stranskega poslopja ali hleva. Glavni poslopji sta služili samo za stanovanje. Obe hiši sta imeli »koristni« vrt za zelenjavo in sadovnjak. Pitno vodo so prebivalci Glinške ulice dobivali iz mestnega vodovoda. Hiša Marije Garbajs je imela eno greznico, Faleschinijeva pa dve. Obe hiši sta imeli v svoji notranjosti po 8 stranišč. Kletnih ali podstrešnih stanovanj ni bilo. Število stanovanj in stanovalcev leta 1910 pa nam razkriva tabela 26.

Tabela 26: IZRABA STANOVANJ

Hišna številka	Število stanovanj	Oddanih za stanovanje	Praznih oz. oddanih v nebi- vanjske namene	Število stanujočih strank in naznanil- nic	Število stanoval- cev
5	8	8	—	8	27
7	8	8	—	8	35
Skupaj	16	16	—	16	62

Leta 1910 je bilo na Glinški ulici 16 stanovanj, ki sem jih razvrstil v naslednjo tipologijo:

a) STANOVANJA V PRITLIČJU OZIROMA V NADSTROPJIH

1. Stanovanja s tremi prostori:

Tip	Struktura	Število primerov	Kje je stranišče?	Letna najemnina
S3A (Gl. u. 5)	2 sobi 1 kuhinja	2	v stanovanju	oba po 244 K
podtip S3A (Gl. u. 5)	2 sobi 1 kuhinja	2	na hodniku	oba po 236 K
S3B (Gl. u. 5)	1 soba 1 kabinet 1 kuhinja	3	v stanovanju	vsi po 216 K
S3C (Gl. u. 7)	1 soba 1 kabinet 1 kuhinja	8	v stanovanju	7 imetnikov stanovanj po 210 K in en primer polovične najemnine — 105 K kot oskrbnica hiše

2. Stanovanja s štirimi prostori:

Tip	Struktura	Število primerov	Kje je stranišče?	Letna najemnina
S4A (Gl. u. 5)	1 soba 1 kabinet 1 kuhinja 1 izba za posle	1	v stanovanju	128,40 K

Več kot očitno prevlado so imela stanovanja s tremi prostori. Kar 14 stanovanj (87,5 %) je imelo stranišče v stanovanju, medtem ko kopalnic na Glinški ulici ne zasledimo.

Tabela 27: POSELITVENA DINAMIKA NA GLINŠKI ULICI

St. stanovanj identičnega tipa →	1	2	3	4	5	6	7	8
Tip	A B &	A B &	A B &	A B &	A B &	A B &	A B &	A B &
S3A (Gl. u. 5)	4 — 4	2 — 2						
podtip								
S3A (Gl. u. 5)	4 1 5	3 — 3						
S3B (Gl. u. 5)	3 — 3	3 — 3	3 — 3					
S3C (Gl. u. 7)	2 — 2	7 — 7	2 5 7	4 — 4	4 — 4	4 — 4	4 — 4	2 1 3
S4A (Gl. u. 5)	3 1 4							

Tabela 28: PRIMERI SKUPNEGA BIVANJA PREBIVALCEV GLINŠKE ULICE V ODSOTOKIH

Število stanovalcev na stanovanje	Število primerov	%
2	2	12,5
3	5	31,25
4	6	37,5
5	1	6,25
7	2	12,5
Skupaj	16	100

Največ je bilo primerov skupnega bivanja štirih in treh ljudi; v skupnem gospodinjstvu pa je živelo največ sedem ljudi.

Tabela 29: STAROSTNA IN SPOLNA STRUKTURA PREBIVALCEV GLINŠKE ULICE

Starost	Spol				Skupaj	%
	M	%	Ž	%		
0—9 let	8	12,9	9	14,5	17	27,45
10—19 let	3	4,83	5	8,1	8	12,9
20—29 let	3	4,83	6	9,7	9	14,5
30—39 let	6	9,7	11	17,7	17	27,45
40—49 let	—	—	1	1,6	1	1,6
50 let in več	3	4,83	7	11,3	10	16,1
Skupaj	23	37,1	39	62,9	62	100

Na splošno lahko ugotovimo, da je bilo med prebivalci Glinške ulice največ otrok do desetega leta starosti in odraslih med tridesetim in štiridesetim letom starosti. Vsi prebivalci so bili rimskokatoliške veroizpovedi.

Na Glinški ulici so stanovali predvsem prebivalci, ki so jih povezovala sorodstvene vezi (54 ali 87,1 %). Znotraj posameznih gospodinjstev lahko zasledimo naslednje oblike sorodstveno povezanih skupnosti: zakonca brez otrok — v 3 primerih, zakonca z enim otrokom — v 4 primerih, zakonca z dvema otrokoma — v 3 primerih, zakonca s petimi otroki — 1, vdova z enim otrokom — 1, vdova z dvema otrokoma — v 2 primerih, vdova s tremi otroki — 1, neporočena (samska) ženska — 1, ostali sorodniki — 4.

V podnajemniškem razmerju sta bila le dva prebivalca (3,2 %). Oba sta bila samska, srečamo pa ju v okviru dveh gospodinjstev. Eno gospodinjstvo je skrbelo za pet rejencev (8,1 % prebivalstva). Edino služkinjo, ki je bila na takratni Glinški ulici, si je privoščil uradnik c. kr. Tobačne tovarne.

38 prebivalcev je bilo starejših od 18 let (61,3 % prebivalstva). Podoba njihovega zakonskega stanu nam razgrinja naslednja tabela:

Tabela 30: ZAKONSKI STAN PREBIVALCEV STAREJŠIH OD 18 LET (GLINŠKA ULICA)

Zakonski stan	M	%	Ž	%	Skupaj	%
Poročeni	11	28,9	11	28,9	22	57,9
Samski	2	5,3	9	23,7	11	28,9
Ovdoveli	—	—	5	13,2	5	13,2
Ločeni	—	—	—	—	—	—
Skupaj	13	34,2	25	65,8	38	100

Največ prebivalcev je hodilo na delo v bližnjo c. kr. Tobačno tovarno: 9 tobačnih delavk (med njimi ena podnajemnica) in uradnik Tobačne tovarne. Dve predstavnici nežnejšega spola sta bili samo gospodinji, dve pa gospodinji in varuhinji otrok. Po dva primera najdemo med naslednjimi poklici: učiteljica, šiviljska pomočnica, vajenka damske konfekcije in strojevodja pri južni železnici. Poklici, ki so bili zastopani samo z enim primerom, pa so bili naslednji: mehanik, vajenec v mehanični delavnici, mizarški strojni mojster, zasebnica, tiskarski strojni mojster, hišna posestnica, hišna oskrbnica, pivovarniški uradnik, poduradnik deželne užitninske naklade, poduradnik c. kr. pošte, trgovec in nosač na c. kr. državni železnici. Upokojena sta bila tobačni delavec in delavec c. kr. železnice (podnajemnik). Edino služkinjo si je, kot smo že ugotovili, privoščilo eno samo gospodinjstvo.

Po občevalnem jeziku so bili vsi prebivalci Glinške ulice Slovenci.

GALJEVICA

Galjevica je najmlajša med izbranimi ulicami. Nastala je leta 1903 in dobila ime po jarku Galjevec. Galjevica je šele v kraljevini SHS doživela živa-

hen razvoj. Po letu 1928 je namreč prav tu začelo cveteti in se širiti veliko barakarsko naselje, ki je tam še danes.⁹ Leta 1910 v tem perifernem delu Ljubljane o barakah ni bilo ne duha ne sluha. Dokumenti nam namreč razgrinjajo drugačno podobo.

Tabela 31: HIŠE IN HIŠNI POSESTNIKI NA GALJEVICI

Hišna številka	Lastnik	Poklic	A	B	C	Število nadstropij
3	Ivan Varoga*	livar	da	1901—1910	zgradil	1
5	Josip Zupančič	c. kr. uradnik finančne prokurature	da	1901—1910	zgradil	p
7	Franc Zupančič	davčni sluga v Ribnici	ne	1901—1910	zgradil	p

A = Ali služi hiša za trajno lastnikovo stanovanje?

B = Kdaj je bila hiša zgrajena ali popolnoma prezidana?

C = Kako je prišla hiša v posest sedanjega lastnika?

* Vpisal sem podatke, ki jih je vpisala žena hišnega lastnika. Ivan Varoga se je namreč izselil v Ameriko (Cleveland). Doma so poleg žene ostali še štirje otroci in tašča.

Tabela 32: IZRABA STANOVANJ

Hišna številka	Število stanovanj	Oddanih za stanovanja	Praznih oz. oddanih v nebi-vanjske namene	Število stanujočih strank in naznanil-nic	Število stanoval-cev
3	4	4	—	4	26
5	2	2	—	2	8
7	1	1	—	1	7
Skupaj	7	7	—	7	41

Sedem stanovanj Galjevice sem razvrstil v naslednjo tipologijo:

a) STANOVANJA V PRITLIČJU OZIROMA V NADSTROPJIH

1. Stanovanja z dvema prostoroma:

Tip	Struktura	Število primerov	Kje je stranišče?	Letna najemnina
S2A (Ga. 3)	1 soba 1 kuhinja	2	v stanovanju	oba po 160 K

2. Stanovanja s tremi prostori:

Tip	Struktura	Število primerov	Kje je stranišče?	Letna najemnina
S3A (Ga. 3)	2 sobi 1 kuhinja	2	v stanovanju	1. 200 K 2. ne plačuje, ker je lastnik hiše

⁹ Več o Galjevicah po prvi svetovni vojni lahko preberete v prijetni publikaciji etnologinje Mojce Ravnik: Galjevica, Partizanska knjiga, Ljubljana 1981.

3. Stanovanja s štirimi prostori:

Tip	Struktura	Število primerov	Kje je stranišče?	Letna najemnina
S4A (Ga. 5)	2 sobi 1 predizba 1 kuhinja	1	v stanovanju	ne plačuje, ker je lastnik hiše
S4B (Ga. 5)	2 sobi 1 predizba 1 kuhinja	1	na vrtu	170 K
S4C (Ga. 7)	1 soba za stanovanje 1 kuhinja 1 soba in 1 predizba sta služili za opravilni obrat (krojaštvo)	1	v stanovanju	360 K

V prid takratne mladosti Galjevice govori tudi zgodovina hišne posesti, saj so bile vse tri popisane stanovanjske hiše leta 1910 še nove. Prvi posestnik — Ivan Varoga je zgradil enonadstropno hišo, ostala dva pa sta bila lastnika pritličnih hiš. Josip Zupančič (Ga. 5) je imel na vrtu še eno hišo, ki jo je vpisal v rubriko »stranska poslopja«. Obe poslopji sta služili samo za bivanjske namene. Isto velja tudi za hišo na Galjevici 3. Hiša na Galjevici 7 pa je služila v glavnem za stanovanje, hkrati pa tudi za obrtne namene (krojaštvo). Kletnih ali podstrešnih stanovanj ni bilo.

Na Galjevici 5 in 7 so imeli pri hiši tudi hlev. Vse hiše so imele vrtove, na katerih so pridelovali zelenjavo, v sadovnjakih pa je obrodilo sadje, kar je zagotavljalo neodvisnost od tovrstne preskrbe v samem mestu. Posestniki so svoje hiše pokrili s strešno opeko in jih zavarovali proti požaru. Mestni vodovod je segal tudi na Galjevico, drugače pa je bilo s kanalizacijo. Vse hiše so namreč odstranjevale »človeške odpadke« s pomočjo greznice. Število stranišč nam prikazuje tabela 33. Kopalnic na Galjevici ni bilo.

Tabela 33: STRANIŠČA NA GALJEVICI

Hiša na	Število stranišč	
	v hiši	na vrtu
Ga. 3	2	—
Ga. 5	1	1
Ga. 7	1	—

Tabela 34: POSELITVENA DINAMIKA NA GALJEVICI

Št. stanovanj identičnega tipa →	1		2	
Tip	A	B	A	B &
S2A (Ga. 3)	5	—	5	6 1 7
S3A (Ga. 3)	6	—	6	8 — 8
S4A (Ga. 5)	5	—	5	
S4B (Ga. 5)	3	—	3	
S4C (Ga. 7)	6	1	7	

Tabela 35: PRIMERI SKUPNEGA BIVANJA PREBIVALCEV GALJEVICE V ODSOTOKIH

Število stanovančev na stanovanje	Število primerov	%
3	1	14,3
5	2	28,55
6	1	14,3
7	2	28,55
8	1	14,3
Skupaj	7	100

Na Galjevici je prebivalo v skupnem gospodinjstvu največ 8 ljudi.

Tabela 36: STAROSTNA IN SPOLNA STRUKTURA PREBIVALCEV GALJEVICE

Starost	M		Spol		Skupaj	%
		%	Ž	%		
0—9 let	6	14,6	6	14,6	12	29,3
10—19 let	1	2,4	9	21,9	10	24,4
20—29 let	1	2,4	2	4,9	3	7,3
30—39 let	3	7,4	5	12,2	8	19,5
40—49 let	3	7,4	1	2,4	4	9,75
50 let in več	1	2,4	3	7,4	4	9,75
Skupaj	15	36,6	26	63,4	41	100

Med večinskim ženskim delom prebivalstva lahko opazimo precejšen delež starosti med desetim in dvajsetim letom, drugače pa je bilo na Galjevici na splošno največ otrok. Vsi »Galjevičani« so bili rimokatoličani.

Tabela poselitvene dinamike nam jasno pokaže, da so veliko večino prebivalcev Galjevice (39 ali 95,1 %) predstavljali sorodstveno povezani prebivalci, preostala prebivalca sta bila podnajemnika, rejencev in služinčadi pa ni bilo. Pojavljale so se naslednje oblike sorodstvenih povezav: zakonca z enim otrokom — v 1 primeru, zakonca s tremi otroki — v 1 primeru, zakonca s štirimi otroki — v 2 primerih, zakonca s šestimi otroki — v 1 primeru, poročena ženska s štirimi otroki — 1, ženska z nezakonskim otrokom — 1, ostali sorodniki (med njimi ena vdova) — 4.

Podnajemnika sta bila samska in ju srečamo v okviru dveh gospodinjstev. Le 19 prebivalcev (46,3 %) je bilo starejših od 18 let. Njihov zakonski stan nam prikazuje naslednja tabela:

Tabela 37: ZAKONSKI STAN PREBIVALCEV STAREJŠIH OD 18 LET (GALJEVICA)

Zakonski stan	M	%	Ž	%	Skupaj	%
Poročeni	5	26,3	6	31,6	11	57,9
Samski	3	15,8	4	21	7	36,8
Ovdoveli	—	—	1	5,3	1	5,3
Ločeni	—	—	—	—	—	—
Skupaj	8	42,1	11	57,9	19	100

Štiri prebivalke Galjevice so ostajale doma, ker so bile gospodinje. Dve tobačni delavki sta se podajali na delo v c. kr. Tobačno tovarno, dve pa sta bili upokojenki. Upokojen je bil tudi nadučitelj. Z enim primerom so bili zastopani naslednji poklici: krojač, krojaška pomočnica, krojaški pomočnik (podnajemnik), uradnik c. kr. finančne prokurature, delavec Kranjske stavbne družbe, na železnici pa so bili zaposleni: »delavec« c. kr. državne železnice (podnajemnik), skladiščni paznik in ravnač.

Vsi prebivalci Galjevice so bili Slovenci.

ZAKLJUČEK

Stanovanjska ponudba izbranih vzorčnih modelov je bila prav gotovo po-
gojena s socialno strukturo prebivalcev. Toda najprej moram odgovoriti na
vprašanje, ali nam izbrani modeli sploh lahko uspešno služijo v okviru pri-
čujoče raziskave in kaj si lahko od takšne izbire obetamo.

Mislím, da lahko za pet izbranih vzorcev zaključimo, da je vsak zase
predstavljal specifično in v medsebojni primerjavi zelo raznoliko enoto zno-
traj širše lokalne osnove — mesta Ljubljane kot celote. Opraviti imamo torej
z mikroelementi v okviru makrocelote, oziroma povedano bolj enostavno, z
izbranimi ulicami različnih koncev Ljubljane kot celote. Medsebojna primer-
java posameznih področij odpira pogled na neenakomerno in specifično, ali,
če se za šalo izrazim v žargonu anarhistov, zelo nepravilno, protidelavsko in
nesprejemljivo stanovanjsko ponudbo na splošno, saj lahko ugotovimo, da se
je vsak izmed izbranih vzorčnih modelov kital z različno in svojevrstno stano-
vanjsko kulturo. Na te razlike, ki tako bijejo v oči, ne kažejo samo stanovanja
s svojimi prostori in funkcionalnimi lastnostmi, temveč tudi njihovi prebi-
valci kot sestavni del pojma stanovanjska kultura. Nenazadnje lahko ugotov-
vimo, da so stanovalce posameznih območij zaznamovale specifične poteze na-
čina življenja, posebni socialni statusi in vloge, skratka, raznoliko in v končni
fazi zanimivo vsakdanje življenje sploh, katerega čar pa zaradi narave virov
žal ne moremo bolj natančno zajeti in pretehtati, vendar si ga navsezadnje
lahko z malce domišljije vsaj zamišljamo.

Modeli nikakor niso izbrani zgolj naključno, temveč sem pri tem pazil, da
bi zajel področja, primerna za širšo komparativno shemo, ki bi opozorila na
določene in pomembne razlike znotraj širše lokalne osnove — mesta Ljub-
ljane kot celote. Stanovanjska ponudba je bila, kot smo ugotovili, že v okvi-
ru posameznih izbranih modelov zelo pestra in svojevrstna. Na vsakem pod-
ročju naletimo tako na stanovanja, ki so bila razporejena v določen in zna-
čilen hierarhičen red, torej v nekakšno piramido, na kateri so razvrščena
stanovanja od najvišjega in najboljšega kakovostnega razreda pa do najniž-
jega. Na hierarhično razporeditev stanovanjske ponudbe naletimo torej že
znotraj posameznih modelov, še večje pa so razlike v širši komparativni she-
mi — v medsebojni primerjavi posameznih vzorcev. Prav tovrstna primerjava
pa nam po mojem mnenju lahko ponudi odgovor, kakšno vlogo so imeli posa-
mezni mikroelementi v okviru stanovanjske ponudbe širše makrocelote. Iz-
brana področja pa naj nam bi končno tudi zagotovila »vsaj približno« očno
stanovanjske kulture takratne Ljubljane na splošno, oziroma vsaj približen
prikaz korelacij stanovanjske ponudbe — medsebojnih primerjav, izhajajočih
iz starega mestnega jedra koncentrično navzven na cesto Franca Jožefa in
Svetega Petra 38—43 ter dalje na periferijo — na Glinško ulico in Galjevico.

Pri prikazu hierarhično urejene stanovanjske ponudbe posameznih obmo-
čij leta 1910 nam lahko služijo kot temeljna opora navedbe letnih najemnin
za posamezna stanovanja, hkrati pa seveda ne smemo zanemariti števila in
funkcionalnosti prostorov, pa tudi ne lege stanovanja, saj konec koncev ni
vseeno ali se je nahajalo stanovanje v kleti ali v pritličju, na cesti Franca Jo-
žefa ali na periferni Galjevici. Letne najemnine so bile seveda tesno povezane
s socialnim statusom stanovalcev, z njihovo zmožnostjo plačevanja. Potrebno
je poudariti, da so zaključki, ki jih bom izpostavil v nadaljevanju, plod last-
nega sistema, lastne interpretacije in imajo prav zaradi tega hipotetičen zna-
čaj.

Najprej sem številčno razdelil stanovanja glede na višino letne najem-
nine v posamezne enote, ki obsegajo vrednost 100 kron. Teh enot je 18, saj je
najvišja letna najemnina znašala 1792 K. Pri uvrščanju posameznih stanovanj
v okvire teh »stotinskih« enot sem seveda naletel na vrsto težav, saj so bili

nekateri imetniki stanovanj oproščeni plačevanja letne najemnine, bodisi zato, ker so bili lastniki hiše ali pa zato, ker so opravljali določene funkcije, povezane s hišo (hišnik, sluga društva...). Zato sem pri nekaterih stanovanjih moral sam skonstruirati približno vrednost letne najemnine, pri tem konstruiranju pa sem se opiral zlasti na primerjavo z drugimi podobnimi stanovanji območja, kjer je bila letna najemnina na srečo navedena. Pri interpretaciji problematičnih podatkov o letni najemnini sem moral torej uporabiti določeno mero lastne presoje. Naslednja tabela nam predstavlja sliko, ki jo dobimo s tovrstnim posegom:

Tabela 38: ŠTEVILČNA RAZPOREDITEV STANOVANJ POSAMEZNIH VZORČNIH PODROČIJ GLEDE NA LETNO NAJEMNINO

Letna najemnina v kronah	F. J. c.	»KMR«	Sv. P. c.	Glinška ulica	Galjevica
1800 K	1 + »1« = 2				
1700 K					
1600 K	»1«				
1500 K					
1400 K	2		1		
1300 K	2				
1200 K	9				
1100 K	7	»1«	2		
1000 K	3	2 + »3« = 5			
900 K	8				
800 K	4	2			
700 K	2	5 + »1« = 6	1		
600 K	1 + »1« = 2	2	8		
500 K	3	7	6		
400 K	1 + »1« = 2	1	7		1
300 K	2 + »1« = 3	6 + »1« = 7	3	15	2 + »1« = 3
200 K	3 + »2« = 5	2	9	1	3
100 K	»2«		4		
0 K	Skupaj 57 stanovanj	33	41	16	7

Opombe k tabeli 38:

Števila v narekovajih predstavljajo stanovanjske enote, ki so bile podvržene naši lastni interpretaciji, torej naši približni oceni letne najemnine, ker le-ta v dokumentih ni bila navedena. Določeno mero previdnosti pa je seveda zahtevala tudi interpretacija navedenih letnih najemnin.

Tovrstna forma že namiguje na določene zaključke, vendar se mi zdi, da je potrebno, če želimo bolj nazorno in enostavneje predstaviti hierarhično razporeditev stanovanjske ponudbe izbranih modelov, uvesti še eno (izmišljeno) kategorijo — razred, v katerega lahko uvrstimo posamezno stanovanje. Odločil sem se za šest razredov stanovanj, ki so hierarhično urejeni in so pogojeni z vrednostjo letne najemnine za stanovanje. Vsak izmed šestih razredov stanovanj obsega vrednost 300 K, njihov vrstni red od najvišjega k najnižjemu pa je sledeč: 1) stanovanja razreda »de luxe« (1500 do 1800 K); 2) stanovanja I. razreda (1200 do 1500 K); 3) stanovanja II. razreda (900 do 1200 K); 4) stanovanja III. razreda (600 do 900 K); 5) stanovanja IV. razreda (300 do 600 K); 6) stanovanja V. razreda (do 300 K).

Tabela 39: ŠTEVILO IN ODSOTOTEK STANOVANJ POSAMEZNEGA RAZREDA

Število stanovanj										
Razred	F. J. c.	***	»KMR«	***	Sv. P. c.	***	Glin-ška u.	***	Galje-vica	***
»de luxe«	3	5,3								
I.	4	7			1	2,45				
II.	19	33,3	6	18,2	2	4,9				
III.	14	24,6	8	24,2	1	2,45				
IV.	7	12,3	10	30,3	21	51,2			1	14,3
V.	10	17,5	9	27,3	16	39	16	100	6	85,7
Skupaj	57	100	33	100	41	100	16	100	7	100

Kakšne zaključke nam torej ponujajo pričujoče hipotetično zasnovane ugotovitve?

Iz tabele 39 je razvidno, da so se stanovanja najvišjega razreda »de luxe«, torej najbolj kvalitetna in najbolj gosposka stanovanja, pojavljala samo na cesti Franca Jožefa. Tu naletimo tudi na največ stanovanj I. razreda, najbolj pa bije v oči velik delež stanovanj II. razreda, ki jih je bilo kar 1/3. Veliko je bilo tudi stanovanj III. razreda. Na dinamičnost stanovanjske ponudbe celotne cesarjeve ceste pa kaže tudi ne tako majhno število stanovanj IV. in V. razreda.

V starem mestnem jedru, na območju »KMR«, se je v večinoma starih hišah skrivalo največ stanovanj IV. in V. razreda, saj so le-ta predstavljala več kot polovico stanovanjske ponudbe modela. Nekateri imetniki stanovanj, ki so bili bolje situirani, pa so si na tem vzorčnem področju lahko privoščili le še stanovanja III. in II. razreda.

Stanovanje I. razreda, kot tudi stanovanji II. in stanovanja III. razreda so predstavljali v okviru modela ceste Svetega Petra 38—43 ekstremno redko izjemo. Vsa štiri stanovanja, ki se bistveno ločujejo od univerzuma stanovanjske ponudbe tega področja, so imela kopalnico in to dejstvo napeljuje na misel, da je tudi cena vode, ki ni bila majhna, vplivala na višino letne najemnine za stanovanje. V končni fazi je bil takratni mestni vodovod pridobitno podjetje.¹⁰ Več kot polovico stanovanj v okviru vzorčnega modela so predstavljala stanovanja IV. razreda, zelo veliko pa je bilo tudi stanovanj najnižjega — V. razreda in to ločuje to področje od modela »KMR«, še bolj izrazito pa od ceste Franca Jožefa.

Presenetljivo pa je bilo tudi stanje na periferiji, kjer lahko opazimo več kot očitno prevlado stanovanj najnižjega ranga. Edino svetlo izjemo so predstavljali stanovanjski prostori krojača Ivana Ocvirka na Galjevici 7, ki sem jih lahko uvrstil med stanovanja IV. razreda.

Vsako področje nam torej razkriva določene značilnosti in posebnosti. Struktura stanovanjske ponudbe posameznih vzorcev je bila zelo dinamična in specifično urejena. Domnevna, vendar konec koncev zelo verjetna razdelitev stanovanjske ponudbe v hierarhično rangirane razrede pa nam navsezadnje omogoča razvrstitev izbranih modelov v hierarhično piramido, kjer je na vrhu Franc Jožefova cesta, nato pa ji sledijo model »KMR«, Svetega Petra cesta 38—43 in na vznožju periferna vzorca Glinške ulice in Galjevice.

Končno pa nam izbrani vzorci odpirajo tudi vpogled v vsaj približno strukturo stanovanjske ponudbe Ljubljane leta 1910 kot celote, saj so v njihovih okvirih zajeta tako luksuzna stanovanja kot tista najnižjega kakovost-

¹⁰ Glej Zgodovina Ljubljane (Kronika, Ljubljana 1984) in navedeno razpravo Marjana Drnovška, str. 220.

negi ranga, stanovanja bogatih in revnih Ljubljancev, ali še bolje, stanovanja plemenitih in premožnih Ljubljancev in tudi stanovanja najnižjega delavskega sloja. Ideja izbire vzorcev pa ima še eno prednost. Z vzorci, ki nas nenazadnje vodijo do nekaterih ugotovitev oziroma zakonitosti, se namreč izognemo kvantitativnemu bremenu dokumentacije, saj ne smemo pozabiti, da popis prebivalstva Ljubljane leta 1910 v celoti obsega kar 45 zajetnih fasciklov, to kvantiteto pa bi bilo brez izbire vzorcev izredno težavno zajeti.

Zusammenfassung

DIE WOHNUNGSKULTUR EINIGER STRASSEN IN LJUBLJANA UM 1910

Andrej Studen

In der vorliegenden Abhandlung versuche ich, den Hausbesitz und die Wohnungskultur einiger Ljubljanaer Straßen um 1910 vorzustellen. Als Grundlage für die Untersuchung habe ich fünf Muster (Mikroelemente) ausgewählt und zwar folgende Straßen und Gebiete: die Cesta Franca Jožefa, den Bereich der Straßen Krojaška ulica, Mestni trg 23, 24 und 25 sowie die Ribja ulica 2 (KMR), ferner die Svetega Petra cesta 38—43, die Glinška ulica und die Galjevica. Da die Abhandlung einen ersten derartigen Versuch, die Wohnungskultur zu skizzieren, darstellt, war ich gezwungen, eine neue Forschungsmethode zu entwickeln und mir an mehreren Stellen mit eigenen Lösungen und Ideen zu behelfen.

In Ljubljana gab es nach dem Erdbeben 1895 einige Neuerwerbungen auf dem Gebiet der Kommunaleinrichtungen, unter gleichzeitiger starker Entfaltung der Bautätigkeit. Die Stadt begann sich zu vergrößern, es wurden neue, modernere Häuser gebaut. Schon vor dem Erdbeben hatte Ljubljana eine Stadtwasserleitung bekommen (1890), 1898 aber setzte der Bau einer neuen Kanalisation ein. Es wurden auch neue »englische« Toiletten mit Wasserspülung eingeführt. All diese Neuerungen garantierten der Stadt ein gesünderes Leben und wirkten sich positiv auf das Alltagsleben der Bürger Ljubljanas aus. Den statistischen Daten nach herrschten 1910 im Stadtbild die niedrigen Häuser vor: nur Erdgeschoß oder Erdgeschoß und ein Stockwerk. Mehrstöckige Häuser waren selten. Häuser mit vier Stockwerken bildeten eine Ausnahme, der Statistik von 1907 nach gab es nur sechs.

Hauptquelle der vorliegenden Untersuchung bilden die Unterlagen der Volkszählung von 1910. Die Umschlagsbögen vermitteln uns die Antworten auf 22 Fragen: wer der Hausbesitzer war, ob er ständig in dem Haus wohnte oder nicht, sein Beruf, ob er das Haus gekauft, geerbt oder erbaut hatte, wann das Haus erbaut oder völlig umgebaut worden war und wie viele Stockwerke das Haus hatte. Einige Häuser hatten auch Nebengebäude, die verschiedenen Zwecken dienten. Auf dem mit KMR bezeichneten Gebiet und in der Glinška ulica hatte kein Haus ein Nebengebäude. Die Hauptgebäude dienten in der Mehrzahl der Fälle im wesentlichen zum Wohnen, zugleich aber befanden sich in einigen Häusern auch Räume, die für Gewerbe, Handel und Verkehr beziehungsweise andere (vor allem öffentliche) Zwecke gedacht waren. Bei einigen Häusern gab es einen Stall.

Die Behörden interessierten sich auch für die Umgebung der Häuser, so erfährt man aus den Angaben auf den Umschlagsbögen, daß einige Häuser einen Nutzgarten mit Gemüse, einen Obstgarten, manchmal aber nur einen Ziergarten hatten. Es gab kein Haus mit Aufzug. Die Dächer waren meist mit Ziegel, nur selten mit Schiefer gedeckt. Alle Gebäude waren brandversichert.

Die Umschlagsbögen liefern uns außerdem noch Antworten auf die Fragen nach den kommunalen Verhältnissen. Alle behandelten Häuser waren mit der Stadtwasserleitung verbunden. Die Bewohner waren also mit einwandfreiem, nicht gesundheitsschädlichem Wasser versorgt. Anders war es mit der Kanalisation. Im alten Stadtkern (Bereich KMR) und auf der Cesta Franca Jožefa war die Mehrzahl der Häuser an die Stadtkanalisation angeschlossen, nur das letzte Haus in der Cesta Franca Jožefa hatte eine Sickergrube. Ein eigenes Kanalisationssystem hatten die Häuser in der Krojaška 4 und 8. In der Cesta Svetega Petra 38—43 war nur ein Haus (Nr. 40) an die Stadtkanalisation angeschlossen, während alle übrigen Häuser eine Sickergrube hatten. Am Stadtrand (Glinška ulica und Galjevica) gab es nur Sickergruben. In den einzelnen Häusern, seltener auch im Garten gab es eine unterschiedliche Anzahl von Toiletten.

Manche Häuser hatten auch Keller- und Dachwohnungen, was sicher ein niedrigeres Wohnniveau der damaligen Zeit darstellte, da sich die Behörden für derartige Unterkünfte besonders interessierten. Aus Tabellen ist ersichtlich, wie viele Wohnun-

gen das jeweilige Haus hatte, wie viele zu Wohnzwecken abgegeben wurden, wie viele leer standen bzw. nicht zu Wohnzwecken abgegeben wurden, sowie auch die Zahl der Wohnparteien und Bewohner der einzelnen Häuser.

Hauptquelle für die Erforschung der Wohnungskultur stellen die Anzeigezettel dar, die bei der Volkszählung von den Wohnungsinhabern ausgefüllt wurden. Auf der ersten Seite des Anzeigzettels erkundigte sich die Behörde mit 9 Fragen nach den damaligen Wohnverhältnissen. Die zweite und die dritte Seite enthielten Rubriken, die etwas mehr über die Bewohner der einzelnen Wohnungen aussagen.

Bei jedem Muster habe ich die Wohnungen zunächst nach bestimmten Kriterien in eine Typologie eingeordnet. Wohnungen, die man als gleichwertig bezeichnen könnte, gab es wenige. Ganz im Gegenteil: das Wohnungsangebot war sehr vielgestaltig. Die Wohnungen gliederten sich nämlich auf verschiedene Arten auf und unterschieden sich durch Größe und Zahl der Räume, durch Einrichtung, Bewohnerdichte und Lage. Zur Kennzeichnung des einzelnen Wohnungstyps erwies sich eine Beschreibung der Symbole als beste Lösung. Kellerwohnungen werden mit dem großen Buchstaben K, Dachwohnungen mit P und alle übrigen mit S bezeichnet. Diesen Symbolen folgt eine Ziffer, die die Zahl der Räume angibt, dieser wiederum folgen die großen Buchstaben des ABC, welche für die verschiedenen Wohnungstypen mit der gleichen Raumzahl stehen. In der Klammer steht der abgekürzte Straßenname mit Hausnummer, der die Lage des bestimmten Wohnungstyps angibt.

Bei der Untersuchung der Wohnungstypologie jeglichen Musters beschreibe ich die Wohnungsstruktur. führe dann die Zahl der Fälle des gleichen Wohnungstyps an, die Jahresmiete und, ob sich die Toilette in der Wohnung oder anderswo (auf dem Gang, im Garten) befand. Ein Badezimmer war damals noch eine Seltenheit und stellte einen großen Luxus dar.

Die Symbolbezeichnung der verschiedenen Wohnungstypen zeigte sich als dankbare Grundlage für die weitere Forschung, bei der ich die Besiedlungsdynamik der einzelnen Wohnungen aufzuzeigen suche, und auch, welche Form des gemeinsamen Wohnens in den einzelnen ausgewählten Gebieten vorherrschte.

Jedoch sagt solch eine abstrakte (zahlenmäßige) Darstellung des gemeinsamen Wohnens noch zu wenig über die Bewohner der einzelnen Untersuchungsmuster. Darum wird in der Abhandlung noch die altersmäßige, geschlechtliche, religiöse, berufliche und ethnische Struktur der Bewohner beschrieben, gleichzeitig die Haushaltszusammensetzung und der Ehestand der Bewohner der verschiedenen Muster analysiert. Bei der Analyse der Haushalte wurden verwandtschaftlich verbundene Bewohner, Untermieter, Pflegekinder und Personen, die im Haushalt der Wohnungsinhaber angestellt waren, gesondert aufgeführt.

Am Ende der Abhandlung versuche ich, durch Vergleich der Muster, eine »wenigstens annähernde« Wertung des Wohnungsangebots des damaligen Ljubljanas insgesamt zu vermitteln. Ich gehe dabei von der Voraussetzung aus, daß das Wohnungsangebot durch die soziale Struktur der Bewohner bedingt war, ferner durch ihre Möglichkeiten, die Jahresmiete aufzubringen, die das wichtigste Merkmal für die Darstellung des hierarchisch gegliederten Wohnungsangebots der einzelnen Muster vom Jahr 1910 darstellt. Die Jahresmiete war ein sehr problematisches Merkmal, da eine ziemlich große Zahl der Wohnungsinhaber von der Bezahlung der Jahresmiete ausgenommen war, entweder weil sie die Hausbesitzer oder weil sie Hausmeister oder andere mit der Versorgung des Hauses befaßte Personen waren. Deshalb mußte ich bei einigen Wohnungen den ungefähren Wert der Jahresmiete selbst festsetzen, wobei ich mich vor allem auf den Vergleich mit anderen ähnlichen Wohnungen im gleichen Gebiet stützte, wo die Jahresmiete zum Glück angegeben war.

Zuerst habe ich die Wohnungen nach der Höhe der Jahresmiete in einzelne Gruppen, dann in Klassen aufgeteilt. Dabei entstanden sechs Klassen (»de luxe«, I., II., III., IV., und V. Klasse), die hierarchisch geordnet und durch den Wert der Jahresmiete bedingt waren (mit einem Unterschied von je 300 Kronen). Aus Zahl und Prozentsatz der Wohnungen im Rahmen eines derartigen Schemas geht hervor, daß sich die besten und teuersten Wohnungen in der mondänen Cesta Franca Jožefa befanden. Im alten Stadtkern (Bereich KMR) konnten sich wohlhabendere Bewohner nur noch Wohnungen der III. oder II. Klasse leisten. Auf der Cesta Sv. Petra 38—43 stellen nur vier bessere Wohnungen eine Ausnahme dar, sonst herrschen Wohnungen des niedrigsten Ranges (IV. und V. Klasse) vor. Am Stadtrand (Glinška ulica und Galjevica) aber überwiegen offensichtlich die Wohnungen der niedrigsten — V. Klasse.

Die ausgewählten Muster ermöglichen uns demnach einen Einblick in die »wenigstens annähernde« Struktur des Wohnungsangebots in Ljubljana im Jahre 1910 als Ganzes, sind doch in diesem Rahmen sowohl Luxuswohnungen als auch solche von niedrigstem Qualitätsrang, die Wohnungen der Reichen und der Armen erfaßt. Die Idee der Auswahl einzelner Muster hat noch den Vorteil, daß man, abgesehen von einigen Feststellungen bzw. Gesetzmäßigkeiten, zu denen sin uns führten, einer quantitativen Überfrachtung der Dokumentation ausweicht.